

КУЛЬТУРНА ВАРІАТИВНІСТЬ МОРАЛЬНОЇ ІНТУЇЦІЇ

Світлана СТОРОЖУК

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Ігор ГОЯН,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Від часу виникнення філософії і до наших днів, однією з незмінних її проблем залишається мораль та цінності людини. Попри те, що до цієї проблеми зверталися мислителі у всі історичні періоди, наразі є всі підстави говорити про те, що історично інтерес до проблеми формування та функціонування моралі був нерівномірним. Певною мірою це було зумовлено чималим впливом аристотелізму на розвиток філософської думки Античності та Середньовіччя. Не менш поважним видається значення моральної філософії І. Канта у суспільно-політичній думці XIX–XX ст. На наш погляд, саме його варто вважати фундатором когнітивного підходу до моральної свідомості особистості. Згідно з ним, моральний розвиток співвідноситься із загальним напрямком когнітивного дозрівання людини, завдяки чому мораль постає вищою стадією розвитку особистості.

Не вдаючись до критичного аналізу подібних поглядів, вважаємо за доцільне зацентрувати увагу на тому, що панівний в сучасному інтелектуальному дискурсі когнітивний підхід ліг в основу сучасних педагогічних стратегій та буденної свідомості. Тут вже давно вкоренилося переконання у можливості формування та/або коригування системи моральних норм та цінностей особистості в процесі комунікації, міжособистісної взаємодії, особливо з авторитетними іншими тощо.

На тлі практично безроздільного панування когнітивних теорій моралі, в другій половині XIX ст. починають все виразніше намічатися альтернативні бачення цієї проблеми. В даному контексті варто згадати роботи французького соціолога Г. Тарда, котрий одним з перших зацентрував увагу на руйнівну силу натовпу та показав його згубний вплив на поведінку людини, особливо у момент здійснення морального вибору. Подібну позицію цілком і повністю поділяв й відомий тогочасний французький соціолог та психолог Г. Лебон. У своїх працях він неодноразово вказував на те, що в історії людства розпочинається період панування маси, тобто час коли не сила аргументів або інтелекту матиме вирішальну роль, а вміння організувати людей. На перших погляд зовсім не загрозлива тенденція, в очах Г. Лебона набувала негативного забарвлення. На численних прикладах, вчений показав катастрофічні наслідки впливу масових інстинктів через притаманну їм схильність до ескалації аморальності. Інакше кажучи, Г. Лебон звернув увагу на те, що рішення про дії всередині групи зазвичай мають низьку моральну якість, завдяки чому навіть розумні та моральні люди можуть потрапити у пастку аморальності – під впливом маси вони можуть робити недопустимі речі, про які згодом будуть шкодувати. В даному контексті одним з найбільш показових прикладів може стати групове насильство, учасниками якого як свідчить історія нерідко стають слабкі особистості, не здатні протистояти груповим інстинктам.

Незважаючи на раціональність та вагомий теоретичний та практичний потенціал наукових висновків Г. Лебона, його роботи не зуміли активізувати хвилі наукового інтересу до проблеми функціонування моральної свідомості. Певною мірою це було зумовлено зосередженістю інтелектуального дискурсу на проблемах, котрі були активізовані війною. Як відомо, у повоєнні роки у центрі інтелектуальних пошуків стояли проблеми правового регулювання суспільної взаємодії. Моральна сторона визрілих у суспільстві проблем вирішувалася крізь призму кантівського раціоналізму, котрий, як відомо, не вичерпував усієї багатогранності функціонування моральної свідомості особистості.

Різке зростання уваги до проблеми функціонування моральної свідомості відбулося вже на початку XXI ст. Саме в цей час чітко й однозначно виявилася неспроможність ліберальної ідеології мультикультуралізму та окреслилися проблеми міжособистісної комунікації зумовлені глобалізацією. Саме завдяки людство усвідомило, що люди у своїх

вчинках керуються не тільки і не стільки своїм розумом. Домінуюче значення у прийнятті рішень належить внутрішнім інтуїтивним переконанням, а подекуди й упередженням, котрі у підсумку своєму формують систему моральних норм окремої людини. Цю думку, одним з перших теоретично обґрунтував та представив на розсуд наукової спільноти, американських соціолог та психолог Дж. Гайдт. Разом зі своїми учнями він розробив велику кількість моральних дилем, на прикладі яких показав, що моральні переконання продукує не раціональна моральна свідомість, а емоційна інтуїція. Завдяки їй формується система переконань та упереджень, котрі потребують раціонального обґрунтування. При цьому, як доводить вчений, моральні переконання та упередження не виникають випадково, а постають культурними продуктами, котрі діти засвоюють разом з мовою до 6-9 років. Як наслідок, у підлітковому віці вони стають універсальними представниками своєї культури. Інакше кажучи, моральні інтуїції є повністю детермінованими суспільством і культурою, залежать від класової приналежності, історичної епохи психологічних особливостей кожної особистості.

Інтуїтивний підхід Дж. Гайда, повністю не спростовує когнітивного підходу, між тим надає цілий ряд уточнень, котрі можуть і повинні враховуватися при дослідженні міжкультурної та національної взаємодії. Не менш цікавими та плідними вони можуть стати при дослідженні колективної пам'яті та її ролі в процесі формування національної ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Haidt, J. (2001) The emotional dog and its rational tail: A social intuitionist approach to moral judgment. *Psychological Review*. Vol. 108 (4), 814-834. doi: 10.1037/0033-295X.108.4.814
2. Haidt, J. (2007) The New Synthesis in Moral Psychology. *Science*. Vol. 316, 5827, 798-1002. doi: 10.1126/science.1137651
3. Kryvda N., Storozhuk S., Hoyan I., Fedyk O., *Worldview and ideological priorities of modern society: ukrainian and euro-atlantic context (Світоглядуні та ідеологічні пріоритети сучасного суспільства: український та євроатлантичний контекст). Ideology and Education in Post-Soviet Countries. № 2 (13), 2019, pp. 91-109.*
4. Storozhuk S., Goyan I. *Socio-Cultural and Ideological Preconditions of Gender Equality / Future human image. 2017. Vol. 8.C. 149-159.*
5. Гоян І., Сторожук С. Вплив віртуальної реальності на самоактуалізацію тинейджерів: антропологічний вимір. *Антропологічні виміри філософських досліджень. 2016. Вип. 9. С. 17-28*

ЦІННІСТЬ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЕПОХУ СУЧАСНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОЇ КРИЗИ

Наталія МОРСЬКА

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

«Я народився людиною... Живу...

Я відчуваю біль, коли мені роблять боляче...

Я можу виразити свої погляди...

Виразити словом, поведінкою, емоціями...

Це цінності, які належать мені вже тому, що я народився людиною.

Чи є потреба в тому, щоб ці цінності захищати?

Виявляється є...» [1, с.12]

Сучасна цивілізація характеризується глобальною кризою, яка поширена на усі сфери суспільного життя і становить загрозу й для самої людини як біосоціальної істоти. Сьогодні, коли планету паралізувала пандемія COVID-19, у цивілізаційному просторі спостерігаємо особливе загострення і поглиблення глобальної скрути. Люди у всьому світі опинилися у